

tries often through the Polish perspective. Nevertheless, the Ukrainian Narodnik movement was fundamentally different from the Polish national competition with the rejection of aristocracy and a broader, though less elitist social base.

Key words: *intelligents, peasantry, Poland, Ukrainians, national project.*

*Одержано редакцією 19.11.2015
Прийнято до публікації 28.12.2015*

УДК 37(477)(092)»19»

СИЛКА Оксана Захарівна, кандидат історичних наук, доцент кафедри українознавства Національного університету харчових технологій (м. Київ), e-mail: omedalieva@ukr.net

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ СІЛЬСЬКОГО ПРОСВІТНИЦЬКОГО ТОВАРИСТВА У 1917 р. (НА ПРИКЛАДІ ТОВАРИСТВА «КОБЗАР»)

У статті проаналізовано основні положення нормативно-правового документу сільського просвітницького товариства «Кобзар» - Статуту. Функціонування Товариства у с. Кирилівка на Черкащині розглядається як вияв громадської активності, який відбувався в умовах нестабільного соціально-економічного та політичного стану.

Ключові слова: *громадське об'єднання, Товариство «Просвіта», українське селянство, система освіти.*

Постановка проблеми. Сучасна тенденція активного сплеску та ефективної діяльності окремих соціальних груп і громадських організацій в українському соціумі має свою історичну основу. На початку ХХ ст. в Україні спостерігалися ознаки формування громадянського суспільства. У зв'язку з цим, актуальними є дослідження з історії виникнення, розвитку, функціонування громадських організацій різної спрямованості, як одного з критеріїв становлення громадянського суспільства. Окремого забарвлення така специфіка набула у 1917 р. Діяльність переважної частини українських статутних товариств, як правило, було спрямовано на міський простір і реалізовувалася в рамках міста. Сільські громадські організації не виділялися як окремих, особливий і тому унікальний пласт громадської ініціативи. Вивчення історії та специфіки права реалізації інтересів сільського населення України дає можливість зрозуміти не лише громадські, культурні, моральні пріоритети минулого, а й особливості сучасного функціонування добровільних статутних товариств. Типовим прикладом поживлення сільського статутного культурно-національного руху у 1917 р. була модель громадського об'єднання у с. Кирилівка що на Черкащині.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В радянській [1, 244] та сучасній українській історіографії [2] питання існування кирилівського культурно-просвітницького осередку висвітлено побіжно, як правило, згадується як чергове у когорті інших національно-освітніх об'єднань.

Мета. Зі зміною соціально-політичних орієнтирів в Російській імперії, й відповідно зі змінами в організованому культурно-просвітницькому громадському рухові, в Україні зафіксовано, зокрема, масове відкриття сільських просвітницьких організацій, які в історіографії отримали єдину назву «Просвіти». З огляду на це, запропоноване дослідження покликане показати основні базові принципи, на яких ґрунтувалася і вибудовувалася діяльність сільського просвітницького товариства. Переконані, що без опрацювання регіонального матеріалу неможливо реконструювати об'єктивну історію статутних громадських об'єднань в Україні.

Виклад основного матеріалу. Основним правовим документом, на підставі якого відбувалася діяльність громадської організації був «Статут». «Статути» українських просвітницьких спілок у 1917 р. в цілому повторювали структуру своїх попередників. Мова йде про типові зразки «Статутів» сільськогосподарських агропросвітницьких об'єднань, сільських пожежних дружин, благодійних та інших товариств, появу яких зафіксовано наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. Так, у документі: фіксувалися мета та регіон діяльності Товари-

ства, окреслювалися можливі способи досягнення поставленої мети; формувалися завдання, які вимагали вирішення в результаті діяльності; визначалося коло посадових осіб; називався вищий орган Товариства – загальні збори усіх членів, періодичність їхнього скликання, а також виконавчий орган – правління; вказувалося на основні засоби накопичення коштів організації (шляхи формування матеріальних засобів Товариства); зазначалися обмеження на вступ у члени громадського організації тощо. Але, разом з цим, «Статути» українських сільських просвітницьких організацій, саме у 1917 р. набули національного забарвлення.

Отже, спираючись на основний і визначальний документ «Товариства «Кобзар» у Кирилівці на честь Т. Г. Шевченка» – «Статут», можемо у загальних рисах проаналізувати нормативно-правові основи у функціонуванні громадського об'єднання. На жаль, він не датований часом створення, натомість стоїть дата його надходження до канцелярії Української Центральної Ради – 19 червня 1917 р. [3, арк. 1]. Отже, час виникнення Товариства можемо визначити як березень-червень 1917 р.

Український дослідник Є. Букет, спираючись на матеріали фонду «Товариство «Просвіта» у м. Києві» Державного архіву Київської області (Ф. 1447), стверджує, що Товариство було засноване у березні 1917 р. [4], а А. Машталір переконаний, що початок Товариству поклало Тарасове свято, яке відбулося у Кирилівці у квітні 1917 р. [5, 65].

Є відомості, що ініціатором створення Товариства був «галичанин Паньківський» (Є. Букет). У спогадах Ю. Тютюнника знаходимо відповідь на питання, хто ж це такий: «Говорить невисокий чоловічок коло тридцяти років. У вимові чимало виразів, по яких можна пізнати галичанина, чи буковинця. Пізніше знайомимось і довідуємось, що то учитель музики при кирилівській Просвіті, на прізвище Паньківський. Він з полонених «австріяків» [6]. Головою Товариства став Леонід Мізецький, його заступником – Олекса Бондаренко, управителем – Микола Баньківський, заступником управителя – Іван Бойко, писарем – Панас Панченко, скарбником – Данило Демченко, бібліотекарем – Єфрем Сокирко [7, арк. 1].

На думку А. Машталіра метою Товариства був «розвиток української культури, просвіта українського народу, звеличення його мови». Методами досягнення мети визначалися «читання лекцій, газет, книг, проведення театральних вистав та різних конкурсів (музичних, танцювальних, гімнастичних, пожежних) для неграмотних» [8, 89].

Фінансовим підґрунтям Товариства, відповідно «Статуту», проголошувалися членські внески, прибутки під організованих вистав, концертів, публічних лекцій тощо. Право розпоряджатися матеріальними та фінансовими засобами Товариства було покладене на загальні збори об'єднання.

Встановлювалися такі категорії членства: почесні члени, «помагаючі» та дійсні. Членами Товариства могли «бути кожен українець-українка, котрі приступають у члени на загальних зборах».

Товариство управлялося загальними черговими (один раз на рік) та позачерговими (за потреби) зборами членів. На загальних зборах обирався виконавчий орган – Відділ Товариства у складі голови, заступник голови (містоголова), управителя, заступника управителя, секретаря (писар), скарбника (касир) та бібліотекаря. Звіт про діяльність Відділу («приходи, расходи, майно, яким завідує») заслуховувався на загальних зборах Товариства.

У «Статуті» Кирилівського товариства зафіксовано новий пункт, який попередньо не зустрічався, щодо вирішення конфліктних ситуацій в громаді. Мова йде про залучення інституту мирових суддів до роботи громадського об'єднання: «спори, сварки, образа честі і т.і., що діються в Товаристві, карає мировий суд, вибраний з Відділу через загальні збори». Додатково у «Статуті» було прописане і безпосереднє підпорядкування («Товариство підлягає контролю, люстрації і приказам») Українській Центральній Раді. Варто наголосити і на появі ще одного пункту у «Статуті», а саме – «Відзнаки Товариства». Так, члени Товариства носили «голубо-жовту ленту на лівій руці», учасники хору та оркестру «голубу ленту перевішену через праве плече», а члени Правління «широку голубо-жовту ленту, перев'язану через праве плече». На усіх стрічках був напис «Товариство «Кобзар» в Кирилівці». Також, у «Статуті» об'єднання було представлено зразки двох печаток – власне Товариства та його музичного відділу, а також інвентарний штамп бібліотеки Товариства. Наголосимо, що вихідна документація українських сільських громадських об'єднань початку ХХ ст. не забезпечує дослідників достатнім масивом сфрагістичного матеріалу.

Ініціатива кирилівських просвітників щодо організації громадського культурно-освітнього осередку мала свою практичну реалізацію. Так, історик М. Щербина зазначає, що Товариство «Кобзар» було відкрито у Кирилівці на початку 20-х рр. ХХ ст. з ініціативи місцевої інтелігенції. Серед здобутків його діяльності відзначає: функціонування «літньої школи для дітей бідняків», впорядкування садиби Т. Шевченка, переймання питань щодо встановлення пам'ятника поету [9]. Натомість К. Завальнюк відзначила ініціативу кирилівських просвітників щодо відкриття української гімназії [10, 22]. Вже згадуваний Ю. Тютюнник наступним чином характеризує сільські освітні ініціативи: «Кирилівська громада постановила заснувати в своєму селі українську гімназію імені свого великого сина Тараса Шевченка. Має сяке-таке помешкання і тепер його ремонтує. Всі видатки утримання гімназії громада приймає на себе. Делегація їде до Центральної Ради просити, щоби ся затвердила гімназію і призначила директора і вчителів» [11].

22 травня 1917 р. частиною кирилівського активу було створено комітет «Калина» для побудови української гімназії в селі [12, 47]. До його складу увійшли як члени вже діючого Товариства «Кобзар» (голова – Л. Мізецький, управитель – М. Баньківський), так і нові члени (секретар – П. Шевченко, А. Цвітанов, Л. Осадчий, С. Власенко, М. Веризуб, К. Іщенко, Г. Боревиц, Є. Скрипник, Д. Кириченко та М. Філіпенко).

Ідея створення гімназії була підтримана місцевою землевласницею О. Терещенко, яка виділила землю для побудови навчального закладу. З метою акумуляції необхідних для відкриття гімназії коштів, Комітет 16 січня 1918 р. звернувся до усіх небайдужих громадян: «Кирилівський комітет «Калина» звертається до Українського громадянства і всього населення вільної Росії з щирим братерським закликком відгукнутися на добре діло і грошовими засобами допомогти нам збудувати на батьківщині Українського поета, в селі Кирилівці «Українську гімназію імені Тараса Григоровича Шевченка» [13]. Як вставив .... 19 листопада 1918 р. комісар Київської шкільної округи надав дозвіл на відкриття приватної 4-х класної гімназії. Комітет «Калина» виділив 10 тис. крб. і відкрив 5-класний навчальний заклад [14, 47]. Станом на 1918 р. до складу Товариства «Кобзар» входило 401 член, очолював Товариство Л. Мізецький [15].

Висновки. Один із періодів піднесення українського статутного просвітницького руху відбувся у 1917 р. У когорті об'єднань, які були націлені на розв'язання наявних соціальних проблем стали громадські об'єднання, у цьому випадку – просвітницькі. Законодавство Української народної республіки дозволяло ініціювати в законний спосіб сільські «Просвіти». Факти реєстрації та діяльності таких товариств визнаємо як вияв громадської активності, який відбувався в умовах нестабільного соціально-економічного та політичного стану. Індивідуальна участь селян у освітньому русі була пов'язана з альтруїстичним та егоїстичними мотивами. При цьому їхні співвідношення в кожному окремому випадку було різним й залежало від системи моральних цінностей кожної людини – учасника статутного об'єднання. Ті товариства, діяльність яких відбувалася в межах сільського адміністративного, економічного та культурного середовища, у своїй переважній більшості, були одночасно частиною типологічної мережі й елементом загальної мережі громадських організацій, дослідження яких актуальне з погляду реалізації права громадян на захист своїх інтересів.

Список використаної літератури

1. Історія міст і сіл Української СРСР. Черкаська область. – К. : АН УРСР, 1972. – 789 с.
2. Масюк С. О. Діяльність товариств «Просвіта» в Україні (березень 1917 – 1920 рр.) : автореф. дис. канд. іст. наук / С. О. Масюк. – К., 1997. – 25 с.; Кучеров Г. Г. Становлення та діяльність сільських товариств «Просвіта» Правобережної України (1905–1923 рр.) : автореф. дис. канд. іст. наук / Г. Г. Масюк. – Чернівці, 2007. – 20 с.; Малюта О. В. «Просвіти» і українська державність (друга половина ХІХ – початок ХХ ст.): до 140-річчя товариства «Просвіта» / О. В. Малюта. – К. : Просвіта, 2008. – 840 с.
3. Центральний державний архів вищих органів влади (далі – ЦДАВО). – Ф. 1115, оп. 1, спр. 4.
4. Букет Є. «Просвіти» соборної України / Є. Букет. – Режим доступу: <http://slovoprosivity.org/2014/02/27/prosviti-sobornoj-ukraini-2/>
5. Машталір А. Вшанування місцевими самоврядуваннями шевченківських свят в період Української революції 1917–1920 рр. / А. Машталір // Формування та діяльність місцевих державних адміністрацій та самоврядування в період Української революції 1917–1920 рр. – Кам'янець-Подільський, 2015. – С. 62–69.
6. Тютюнник Ю. Революційна стихія / Ю. Тютюнник. – Л. : [Квартальник Вісника], 1937. – Режим доступу: http://zustrich.org/old/lib/tiutiunnuk/tiutiunnuk_02.html

7. ЦДАВО. – Ф. 1115, оп. 1, спр. 4.
8. Машталір А. І. Тарас Шевченко як символ національно-визвольної боротьби українців у 1917 р. / А. І. Машталір. – Режим доступу: <file:///C:/Windows/system32/config/systemprofile/Downloads>.
9. Щербань М. Шевченкіана в ономастиці / М. Щербань http://nsku.ck.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=78:m—&catid=23:2010-12-20-10-35-11&Itemid=8
10. Завальнюк К. В. Вшанування пам'яті Т. Г. Шевченка на Вінниччині в період Української революції (1917–1920 рр.) / К. В. Завальнюк // Тарас Шевченко і Поділля. Зб. праць. – Кам'янець-Подільський, 2014. – С. 20–26.
11. Тютюнник Юрко. Революційна стихія / Ю. Тютюнник. – Л. : [Квартальник Вісника], 1937. – Режим доступу: http://zustrich.org/old/lib/tiutiunnuk/tiutiunnuk_02.html
12. Мельник Е. Ім'я Тараса Шевченка в українській школі (1917–1920) / Е. Мельник // Етнічна історія народів Європи. – К., 2004. – Вип. 17. – С. 47–51.
13. Звернення комітету «Калина» із будівництва в с. Кирилівці гімназії ім. Т. Г. Шевченка до громадян України і Росії про збирання коштів на це будівництво. 16 січня 1918 р. – Режим доступу: <http://cn.archives.gov.ua/expos/temat/independ/7.html>
14. Мельник Е. Ім'я Тараса Шевченка в українській школі (1917–1920) / Е. Мельник // Етнічна історія народів Європи. – К., 2004. – Вип. 17. – С. 47–51.
15. Букет Є. «Просвіти» соборної України / Є. Букет. – Режим доступу: <http://slovoprosvity.org/2014/02/27/просвіти-соборної-україни-2/>

References

1. The History of the towns and villages of Ukrainian SSR. Cherkassy District (1972). Kyiv: The Academy of Science Ukrainian SSR (in Ukr.).
2. Masyuk, S. (1997). The activity of communities «Enlightenment» in Ukraine (march of 1917–1920) : auto synopsis of the candidate's of historical sciences thesis. Kyiv; Kucherov G. (2007). The incidence and activity of the village communities «Enlightenments» of the Right-Bank Ukraine (1905–1923) : auto synopsis of the candidate's of historical sciences thesis. Chernivtsi; Malyuta O. (2008). «Enlightenments» and Ukrainian statehood (the second half of 19th century – the beginning of the 20th century) : for 140 annual of community «Enlightenment». Kyiv: Prosvita, etc (in Ukr.).
3. The Central State Archive of the Higher Authorities (then CSAHA). – Fund 1115, List 1, File 4 (in Ukr.).
4. Buket, Y. «Enlightenments» of United Ukraine. Retrieved from <http://slovoprosvity.org/2014/02/27/просвіти-соборної-україни-2/> (in Ukr.).
5. Mashtalir, A. (2015) The Honoring of Shevchenko's holidays by the local municipalities during Ukrainian Revolution of 1917–1920. The formation and activity of the local state administrations and municipalities during the period of Ukrainian Revolution of 1917–1920. Kamyanets-Podilsky, 62–69 (in Ukr.).
6. Tyutyunnyk, Yu. (1937). The Revolution Environment. Lviv: [The Quarterly of the Visnyk]. Retrieved from http://zustrich.org.tiutiunnuk/tiutiunnuk_02.html (in Ukr.).
7. CSAHA. – Fund 1115, List 1, File 4 (in Ukr.).
8. Mashtalir, A. Taras Shevchenko as a symbol of Ukrainians' national war of liberation in 1917. Retrieved from <file:///C:/Windows/system32/config/systemprofile/Downloads/54950-111847-1-SM.pdf> (in Ukr.).
9. Shcherba, M. The Shevchenkiana in the onomastics. Retrieved from http://nsku.ck.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=78:m—&catid=23:2010-12-20-10-35-11&Itemid=8 (in Ukr.).
10. Zavalnyuk, K. (2014). The Honoring T. Shevchenko's memory in Vinnytsya District during the period of Ukrainian Revolution (1917–1920). Taras Shevchenko and Podillya. The almanac of the works. – Kamyanets-Podilsky, 20–26 (in Ukr.).
11. Tyutyunnyk, Yu. (1937). The Revolution Environment. Lviv: [The Quarterly of the Visnyk]. Retrieved from http://zustrich.org.tiutiunnuk/tiutiunnuk_02.html (in Ukr.).
12. Melnyk, E. (2004). The name of Taras Shevchenko in Ukrainian school (1917–1920). The Ethnic History of the European folks. Kyiv. Publication 17, 47–51 (in Ukr.).
13. The appeal of the committee «Kalyna» to the population of Ukraine and Russia for collecting the money for building the T. Shevchenko's Gymnasium in Kyrylivka village. January 16, 1918. Retrieved from <http://cn.archives.gov.ua/expos/temat/independ/7.html> (in Ukr.).
14. Melnyk, E. (2004) The name of Taras Shevchenko in Ukrainian school (1917–1920). The Ethnic History of the European folks. Kyiv. Publication 17, 47–51 (in Ukr.).
15. Buket, Y. «Enlightenments» of United Ukraine. Retrieved from <http://slovoprosvity.org/2014/02/27/просвіти-соборної-україни-2/> (in Ukr.).

SYLKA Oksana, Candidate of Sciences (History), Associate Professor, Department of Ukraine studies, National University of Food Technologies,
e-mail: omedalieva@ukr.net

THE REGULATORY SUPPORT OF THE COUNTRY EDUCATIONAL COMMUNITY ACTIVITY IN 1917 (COMMUNITY «KOBZAR» IS USED AS A SAMPLE)

Abstract. Introduction. *The contemporary tendency of active outburst and effective activity of separate social groups and social organizations in Ukrainian society has a historical background. At the beginning of the 20th century there was a process of forming the civil society in the Russian Empire; a part of Ukrainian territory belonged to the latter. In this connection, the investigations of the background of the appearance, development, functioning of the different directions of civil organizations are*

urgent as one of the criteria of the society formation. As a rule, the majority of Ukrainian statute communities' activity was aimed for being extended and actualized in the town. The country public organizations were not distinguished as a separate, special and unique stratum of public initiative. Studying the background and specificity of the country population interests realization gives the opportunity of understanding not only public, cultural, moral priorities of the past, but the special features of contemporary functioning of voluntary statutory communities. Such a specific approach gained some kind of characteristic nuance in 1917.

Purpose. The mass opening of the country educational organizations in Ukraine was recorded that took the name of «Enlightenment». It was connected with the changes of socially-political guidelines in the Russian Empire, and according to the changes in the organized culturally-educational civil movement. Given this, the proposed study was aimed at showing the basic and fundamental principles that were the background of founding and rising of the country study community activity. They were assured it was impossible to renew the objective history of statute public unions in Ukraine without working out the regional material.

Results. The «Statute» was the main document that determined the functioning of Kyrylivka country public association «Kobzar». This document was a base for systematization of the data, using such criteria: the name of organization; the aim of it; the tendencies of activity; the full names of the Organization founders; the way of entry into the Community and the conditions of determination of a membership; amount of membership dues and the means of the payment; the staff of the management, the way of its formation; the questions that should be examined; the time and the procedure of convocation the common meeting of the Organization members; the means of introduction of the report documentation and modifications of the «Statute» regulations.

Originality. The activity of organizations occurred within a village administrative, economical and cultural surroundings and they were at the same time the part of typological chain and element of common chain of public organizations, the studies of that have been topical from the point of view of the realization the citizens' right for protection of their own interests.

Conclusion. One of the periods of Ukrainian educational movement rise occurred in 1917. There were the unions of an educational type and they were aimed at solving the real social problems. Ukrainian national republic legislation permitted making legal the village «Enlightenment». The facts of registration and activity of such a kind of organizations is recognized as an example of public activity; it happened in the conditions of unstable socially-economical and political state.

Key words: public association, «Enlightenment», Ukrainian peasantry, the system of education.

Одержано редакцією 25.11.2015
Прийнято до публікації 28.12.2015

УДК 821.161.2–311.6.09 «19»

КОМПАНИЄЦЬ Олексій Вікторович, студент IV курсу Навчально-наукового інституту історії і філософії Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького, e-mail: koalvi95@ukr.net
МАСНЕНКО Віталій Васильович, доктор історичних наук, професор кафедри історії України Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького, e-mail: masnenko@ukr.net

УКРАЇНСЬКИЙ ОПОЗИЦІЙНИЙ ФОЛЬКЛОР 30-х рр. ХХ ст.: ДО ПРОБЛЕМИ КЛАСИФІКАЦІЇ ТА СИСТЕМАТИЗАЦІЇ

У статті висвітлено важливу теоретично-методологічну проблему класифікації та систематизації зразків українського опозиційного фольклору часів «суцільної колективізації» та Голодомору 1932–1933 рр. Здійснено узагальнення та ревізію існуючих підходів, а також запропоновано авторську схему вирішення поставленої проблеми.

Ключові слова: опозиційний фольклор, «суцільна колективізація», Голодомор 1932–1933 рр., класифікація, систематизація.

Постановка проблеми. У сучасній українській фольклористиці, як слушно зауважує О. Мовчан, накопичилось чимало проблем, пов'язаних з недостатньою розробленістю, а в окремих напрямках – повною відсутністю якісної теоретично-методологічної бази, що могла б забезпечувати успішну наукову роботу [2]. Водночас не можна не погодитися з